

Харсър Ерхип

(калав)

Аван выртмара! Ҷунакан вут Ҷумне тасалса выртатан та вәрманан илемлэ те тумлә пурнаҶне итлетен: ҶулҶасемпе хәюсәр пашалтатаҶҶэ йываҶсем, аякра-аякра тамана Ҷухарса ярать, Ҷывахрах хәрәк турат хуҶалать. Кән-кавак пелет вутлә Ҷалтарсемпе вылять: хәшне ачашлать, хәшне таҶта амака бватса ярать. Вутлә хурипе ҶиҶсе яранать вара Ҷав таҶта амака ўкекен Ҷалтар — йәр-яр! яранать те Ҷетет.

Ката хушшинче, Ҷаран Ҷинче лашасем ҶуреҶҶэ. ҶемҶе тутисемпе курәк хыпаласа Ҷурекенскерсем, вәсем хушаран тулхарса, хушаран пәр-пәринпе тапашса илеҶҶэ. Вәсем хушшинчех пәр-пәр тиха ачашшан кәҶенсе илет.

Аван выртмара! Шыв пек юхакан кел ашәнче кәрпеклэ паранкасем пәҶерсе Ҷиетен те пәр-пәр кукша Иван Ҷинчен юмах итлеме пуҶлатан.

— Пәр Ҷыннан виҶэ бвал пулнә: асли Мәтри, ватамми Кәркури, кәҶәнни — Иван ятлә пулнә.

Ҷапла юмах калама пуҶлать вара юмах әсти. Ыттисем ним чәнмесәр итлеҶҶэ. Юлашкинчен вара кукша Иван чееләхне курса ахалтатса кулса яраҶҶэ.

Аван выртмара! Мәнле чәтгәр вара Ерхип выртмана Ҷуремесәр?! Анчах, паян... Паян каясшанах мар Ерхип... КаҶхи Ҷамах яшкине vascaварлә-мәнлэ Ҷисе, хутаҶса пәр Ҷирәм штук паранка чиксе, Ҷавантах лаша Ҷине утланса вәрмана вәҶтерме юратакан Ерхип паян vascaмасәр хатәрленет... Ҷамах яшкине vascaмасәр Ҷирә, Ҷирәм штук паранка выранне вуннах чикрә (әна та vascaмасәр турә), халь тата, ула кәҶрене витерен Ҷаватса тухнәскер, ун Ҷине ытланмасәр мәшәлтетсе пәхса тәрать.

— Мён нәрә пек мөшәлтететән ҫак эс паян?! — терә әне ашшә. —
Ытлан та хәвәртрах айта вәҫтер! Каҫа юлсан тупайман та юлташусене...

«Каясах пулать иккен, юлма нимәнле май та шыраса тупма ҫук, каясах
пулать».

Ҫапла шухәшласа илчә те Ерхип пысаках мар ула кәсри ҫине сиксе
ытланчә.

Юртать лаша. Ахаль чух тәват уран сиктерсе каяканскер, паян
юртгарса ҫеҫ кайрә Ерхип.

— Мён курас ёнтә, — уя тухсан хәйёнчен хәй ыйтать Ерхип. — Мён
курас?

Ах, ма хыпаланчәк-ши ҫав Ерхип! Хыпаланчәк пулман пулсан ҫак
нушта пулмастчә вәт ёнтә?!

Каҫхи ыртма ҫөрәнчен пусланнә Ерхип нушти. Ах, вәл нушта!

...Иртнә каҫ, юмахсем каласа пәтерсен, вут умә шәп пулнә. Пәрисем
ҫывәрса кайнә, теприсем, ыйах килменнисем, пәр аякран тепәр аяк ҫине
ҫавәрәнкаласа ыртнә... Ерхип те ҫаксем пекех ҫывәрман... Анчах Ерхип
ыйахә ахальтен саланса кайман, унан пуҫәнче такҫантанпах пәр шухәш
ҫәмәрәлсе ҫүренә. Вәл шухәш — Арҫури ҫырма пирки... Вәл ҫырма, чәтләх
ката хушшинче тәсәлса ыртаканскер, Ерхипе нумай шухәшлаттарнә. Ах,
мён тәрлә хәрушла япаласем каламаҫҫә-ши вәл Арҫури ҫырма ҫинчен?!
«Ҫурма ҫәр теләнче вәл ҫырмадан вутлә, тройканә кўлнә лашаҫсем тухаҫҫә.
Лахисем ҫунатлә, урисем вут кәларса пыраҫҫә. Тилхеписем ылтәнран, вәл
тилхепесене трантас ҫине ларнә виҫ шуйттан ҫурисем тытса пыраҫҫә. Кам ҫав
тройканә хәйән куҫәпе курать, ҫав суккәр пулать е пуйса каять»... «Ҫурма
ҫәрте вәл ҫырманә шыв әсма каякан (унта пәр пәчәк ҫәл пур), ҫәла путса
вилет е ухмаха ерет...»

«Комсомолсем калашле, сак хӑрушла хыпарсем юмах анчах, — тесе шухӑшласа ыртнӑ иртнӑ каҫ Ерхип. — Нимӗнле шуйттан та, нимӗнле тройкӑ та ҫук вӑл ҫырмара. Кирлӗ пулсан, ниҫта та ҫук вӑл шуйттан тенисем. Вӗсене пӗр-пӗр юмахри Кукша Иван пек чее ҫын анчах шухӑшласа кӑларнӑ пулмалла. Ҫавӑнпа... Арҫури ҫырмине ҫурма ҫӗрте кайсан та нимӗн те пулас ҫук: ни ухмаха ерес ҫук, ни ҫӑла путса вилес ҫук». Ҫапла шухӑшласа ыртнӑ вӑхӑтра вӑл хӑйпе юнашар ыртакан тантӑшне Ваньккана тӑратнӑ та ҫапла каланӑ:

— Пустуй япала ҫав Арҫури ҫырми... Эпӗ унта кирлӗ пулсан шӑп ҫурма ҫӗр тӗлӗнче те кайса килме пултаратӑп...

— Ан вӗҫ, тархасшӑн, — тенӗ хиреҫ Ванькки, — ҫурма ҫӗрте вӑл ҫырмара сан йышши шӗреке мар — ват ҫынсем те никам та пулман...

— А эп каятӑп вот! Шӑп ҫурма ҫӗртех Арҫури ҫырминчен шыв ӑсса килме пултаратӑп!

Пуҫланнӑ вара нушта! Ванькка йӑшӑл-йӑшӑл ыртнӑ ҫӗртен сиксе тӑнӑ та:

— Ача-пӑча, итлӗр-ха! — тесе ҫухӑрса янӑ вӑл. — Итлӗр-ха! Пирӗн Ерхип... Арҫури ҫырмине шыв ӑсма кайса килесшӗн, итлер-ха.

Ачасем ҫавӑнтах кулма пуҫлаҫҫӗ.

— Ерхип, Арҫури ҫырмине кайиччен малтан аҫу-амупа, тантӑш-кӗрӗшемпе сыв пул туман ман!

— Ахаль ҫеҫ вӗҫмес-и ҫав, унтан пулать-и Арҫури ҫырмине кайса килесси?..

— Кайса килесси җинчен калатгәр. Ха-ха-ха!.. Кайсан мән амакне килейтәр вәл унтан, кайсан... урәх җәре килет вара вәл, папайәшпе мамыәш патне... Ха-ха-ха...

— Хо-хо-хо!.. Ха-ха-ха!.. Хи-хи-хи!

Ерхип, Ваньккапа пәрлех ура җине сиксе тәнәскер, нумайччен пәр сәмах чәнмен. Унтан хәйәнчен җапла кулнине чәтаймасәр пәтәм җын умәнче:

— Каятәп! — тенә.

Анчах вәл вәхәтра җурҗәр иртнә пирки Арҗури җырмине кайса килессине ача-пәча кәҗәре хәварнә. Җапла пуҗланнә Ерхип нуши!

— Ах вәл Ваньккана! Мән амакшән эп каламасәрах пәтәм җынна вәратса хәтланчә-ха вәл, — хәйпе хәй калаҗса вәрмана юртгарса пырса кәчә Ерхип. — Вәл җапла хәтланман пулсан нуштана сирсе пәрахма та җәмәл пулеччә... Халь әнтә... каймәттәм тесе каялла тусан... мән чухлә мәшкәл пулать! Вәл мәшкәла вара әмәр тәрәшне те сирсе пәрахма пулмә. Ах вәл Ваньккана! Иҗмасса, вәхәчә уйәх җути җук чухне килсе пулчә.

II

Ерхип выртма вырәнне җитнә җәре чистиех тәттәм пулчә. Хәрәк турат пуҗтарса вутә та чәртсе яма әлкәрнә ачасем Ерхипе каллех кулса хирәҗ пулчәҗ.

— Ну, каятән-и-ха Арҗури җырмине?

— Каялла тумарән пуль, Ерхип тус?

— Аҗу-амуна сыв пул теме манмарән-и?

— Чирёкёве кайса панихитә тутармаллаччә малтан...

— Мён тума кайтәр вәл чиркёве? Шуйттан пуррине ёненменскер турра та җавән пекех ёненмест пулө вәл!

Лаши җинчен васкамасәр анса әне тәлләса ярсан анчах җаврәнчә Ерхип йёри-тавра куҗсене хёскелесе тәракан ачасем еннелле.

— Ну, каятән-и-ха Арсури җырмине? — ыйтрө пөр ачи тепөр хут. — Каялла чакмастән пулө вёт?

Тём хура пысәк куҗёсемпе кашни ача җине пөпер хут тёллесе пәхрө те Ерхип җилөллө те хастар саспа җапла каласа хучө;

— Эсир, мён, каялла чакать тесе манран халех кулас тетөр-им? Хупәр шәршлә җаварәрсене: пөре каланә тәк — каялла тумастәп хам сәмахха. «Каятәп!» терөм каҗ, каятәп тетөп кёҗөр те!

Ачасем хирөҗ пөр сәмах та чөнмерөҗ. Ерхип унта кайма пултарассине ёненменскерсене, Ерхип ёнер килөшнине кёҗөр каялла тәвассине кётнөскерсене, җавәнпа Ерхипрен малтанах кулма хатөрленнөскерсене халь Ерхип витөмлө саспа «каятәп» тесе калани тёлөнмеллипех тёлөнтөрчө.

«Неуштә каять? Неуштә хәрамасть?» Тек пөр сәмах та чөнмесөр тёлөнсе хытса кайнә ачасене сирсе җунакан вут патнелле утса кайрө Ерхип. Унтан витөнме илсе килнө аҗамне вутә җывәхнерех тәракан юман кутне пәрахса җав юман җумнөх тәсәлса выртрө.

— Ан аташ, ачам, — терө әне ачисем җук пирки выртмана хәй җүрекен Ваҗук пичче. — Тем курән, асту...

— Кайтәр ву, — терө тепөр җитөннө җын.

Ерхип вөсене хирөҗ пөр сәмах та чөнмерө.

* * *

Ерхип юман айёнче ыртать, нимён те чёнмест. Въл хай илсе килнё паранкисене те пёҕермест, вёсем ҕаплипех хутаҕра ыртаҕҕё.

— Ерхип, кўр паранкусене хам пёҕерсе парам? — ыйтрё унтан Ерхипшён харама та пуҕланё Ванькка ҕемҕе сасайа. — Кўр, пёҕерсе парам...

— Кирлё мар! — терё хирёҕ Ерхип. Ғурҕёр ҕитеспе ура ҕине тәчё те:

— Ну, ачасем, ҕур ҕёрҕитнё-и, ҕитмен-и?

Ачасем нихай те пёр саямах чёнмерёҕ.

— Ну, мён чёнместёр тата? — ҕикленсе ыйтать Ерхип, — Ғур ҕёр ҕитнё-и, ҕитмен-и тетёп! Чёнместёр пулсан каятйп эппин... Ваҕук тете, пар-ха эппин чейникне!

Ваҕук тете те хирёҕ ҕавар уҕмарё. Вара Ерхип ун чейникне хәех пырса илчё те айна сылтйм алла тытса пёр сукмакпа Арҕури ҕырмине утса кёрсе кайрё.

— Ерхи-и-ип! — сасартйк ура ҕине сиксе тйрса ҕухйрчё Ваҕук пичче. — Темскер амак курсан сйхсйхма ан ман, сйхсйхма!..

Вйрман айшёнчен сас илтёнмерё.

— Аякках кайнй... Илтмерё пуль, апйршук. Ах, чейникё ан ҕухалтйрччё, иҕмасса... Чейникё пит лаййхчё...

Шйп. Никам та пёр сас кйлармасйр лараҕҕё. Пёр ҕунакан вут ҕеҕ хушйран шартлаткаласа илет, анчах въл та вутти ҕунса пётнёрен сўнсе ларас патне ҕитнё.

* * *

Ерхип Арсури сырми патне ҫывхарса пынă. Хăрах аллине чейник, тепёр аллине таҫтан тупса хай ал туни тачкăш патак тытнăскер хăрас мар тесе шăхăркаласа утнă.

— Конешнă, шухăшласа кăларнă шуйттансене пёр-пёр Кукша Иван пек чее этем, — хăюлăхне татах ўстерес тесе хайпе хай калаҫать Ерхип.

Анчах чёре сикет, чёре тухса тарас пек тапкаланать. «Ав ҫав хура япала мёскер вăл?» Кăшт шикленме пуҫласа ерипентерех утма пуҫлать Ерхип. «Ҫук, кун пек шикленсе пырсан пушшех начар, хăрасан куҫ умне ҫук япала та курăнса кайма пултарать». Ҫапла шухăшлать те каллех хăварт утса кайса «хура япала» патне ҫитет. «Вот амак тёмески, тата хытăрах шикленнё пулсан каялла чупма пуҫламалла вёт». Тёмески тёмеске иккенне пёлме лайăх хыпаласа пăхать Ерхип. Унтан тепёр вунă утăм туса Арсури сырми ҫалё патне пыракан сукмак ҫине тухать.

«Ну, мён пулса мён килет, айта, Ерхип, кайрăмър!» — тесе шухăшласа илет те хăварт ҫеҫ сырма тёпнелле анса каять.

Ҫырма тёпёнче пёчёк ҫеҫ ҫал. Никам курки те, никам тути те сёртёнмен ку ҫала ҫёрле. Ку таранччен никам та чейникпе анман кунта ҫурма ҫёрте те: «Е ҫала путса вилет, е ухмаха ерет».

Ҫук, ҫала та путмарё, ухмаха та ермерё Ерхип. Арсури ҫалён шывёпе чейникне чиперех тултарчё.

«Ну, Ерхип, айта каялла!»

Каялла та чиперех улăхрёю Никам та тивмерё, никам та тытмарё Ерхипе. Ҫырма тёпёнчен ҫўле улăхса ҫитсен чистиех лăпланчё Ерхип: паҫър

тёрёс мар сикекен чёре сехет лек тёрёс шаккама пусларё, ўпкесем җамаллан
сывласа кайрёҗ.

«Анчах ёненёҗ-ши вёсем эп унта анса улаҳнине? Лайах ёнентерме
мёнле те пулсан палла туса хавармалла мар-ши?»

Нумай шухайшласа тамарё Ерхип. Карттусне хыврё те сукмак хёррине
хурса хаварчё.

«Сук, ни шуйттансем сук, ни тройка сук. Пёрре ларса курас тенёччё
вал тройка сине, пулмарё иккен...»

* * *

Ғапла пётрё Арсури сымин хайрушлахё. Никам те хайрамасть халь вал
сырмаран.

Сымине халь Арсури сымин мар, Ерхип сымин теҗҗё, Ерхипне хайне
җак япала пулна хыҗҗан Харсёр Ерхип теҗҗё.

*Рзай, В. Харсёр Ерхип : [калав] // Рзай, В. Сымисен пуххи / В. Рзай. –
Шупаикар, 2004. – С. 88-93.*